

МИНИСТЕРСТВО НА ОКОЛНАТА СРЕДА И ВОДИТЕ
ДИРЕКЦИЯ “НАЦИОНАЛЕН ПАРК РИЛА”

Българска федерация
по катерене и алпинизъм

**УСТРОЙСТВЕН ПРОЕКТ
ЗА ИЗВЪРШВАНЕ НА АЛПИЙСКА
ДЕЙНОСТ – КАТЕРЕНЕ И АЛПИНИЗЪМ
НА ТЕРИТОРИЯТА
НА НАЦИОНАЛЕН ПАРК “РИЛА”**

Август, 2015

СЪКРАЩЕНИЯ

БД	- База данни
ГИС	- Географско-информационна система
ДНПР	- Дирекция „Национален парк Рила”
ЗЗТ	- Закон за защитените територии
	-
Зона ОЧВ	- Зона за ограничаване на човешкото въздействие
МФЗ	- Многофункционална зона
МОСВ	- Министерство на околната среда и водите
НП	- Национален парк
НПР	- Национален парк “Рила”
НСЗП	- Национална служба за защита на природата
	-
ОУ	- Охранителен участък
ПУ	- Парков участък
ПЛУ	- План за управление
УС	- Управителен съвет
БФКА	- Българска федерация по катерене и алпинизъм

УВОД

Условията за достъп до планините, скалите и върхове са от фундаментално значение за развитието на алпинизма и катеренето като спортни и рекреационни дейности със значим принос в откриването, изследването и опазването на земните форми и укрепването на човешкия дух.

Основната цел на устройствения проект е да съгласува действията и проектите на катерачната общност в България с идеалните и дългосрочни цели залегнали в Плана за управление на Национален парк “Рила” (2001-2010).

В проекта са заимствани идеи от най-подходящите за условията в България световни катерачни практики, които през годините са доказали, че имат максимален ефект за постигане на общата цел – устойчиво ползване и опазване на алпийската среда и природното наследство.

Дирекция „Национален парк Рила” (ДНПР) е специализиран регионален орган на Министерството на околната среда и водите (МОСВ) за управление на националния парк. Тя прилага Плана за управление на парка, като възлага изпълнението на дейности и проекти. ДНПР отговаря за управление на дейностите по опазване на популациите на консервационно значими животински и растителни видове в парка, както и условията в техните местообитания, включително и в обектите на алпийска дейност, описани в настоящия устройствен проект. Оперативното и методическо ръководство и контрол на дейността на дирекцията се осъществява от Дирекция „Национална служба за защита на природата” (НСЗП) в МОСВ.

Нормативно основание за разработването на настоящия Устройствен проект за на алпийска дейност – катерене и алпинизъм на територията на НПР е:

- Закона за защитените територии (Обн. ДВ. бр.133 от 11 Ноември 1998 г., изм. ДВ. бр.98 от 12 Ноември 1999 г., изм. ДВ. бр.28 от 4 Април 2000 г., изм. ДВ. бр.48 от 13 Юни 2000 г., доп. ДВ. бр.78 от 26 Септември 2000 г., изм. ДВ. бр.23 от 1 Март 2002 г., изм. ДВ. бр.77 от 9 Август 2002г., изм. ДВ. бр.91 от 25 Септември 2002г., изм. ДВ. бр.28 от 1 Април 2005 г., изм. ДВ. бр.94 от 25 Ноември 2005г., изм. ДВ. бр.30 от 11 Април 2006г., изм. ДВ. бр.65 от 11 Август 2006 г., изм. ДВ. бр.24 от 20 Март 2007 г., изм. ДВ. бр.62 от 31 Юли 2007г., изм. ДВ. бр.36 от 4 Април 2008г., изм. ДВ. бр.43 от 29 Април 2008 г., изм. ДВ. бр.19 от 13 Март 2009 г., изм. ДВ. бр.80 от 9 Октомври 2009 г., изм. ДВ.бр.103 от 29 Декември 2009 г.).
- План за управление на НП “Рила”

Устройственият проект е изготвен от Българска федерация по катерене и алпинизъм с цел адаптиране на досегашните практики за извършване на алпийска дейност към Плана за управление на Национален парк „Рила” и съпътстващото национално и международно законодателство в областта на опазването на планинските екосистеми.

Съгласно своите цели за развитие, практикуване и администриране на алпийските дейности и спортове на национално ниво, БФКА чрез своите членове ще се стреми да спазва всички ограничения наложени от статута на парка като защитена територия. Извършването на алпийска дейност ще бъде подчинено на принципите за минимално въздействие върху скалните и земни форми, флората и фауната в НПР.

БФКА ще сътрудничи на ДНПР като уведомява своевременно за провеждането на всички мероприятия от спортния календар; популяризира и подкрепя алпийски инициативи провеждани според договорените правила за поведение и достъп до обектите; подпомага проекти на клубове, целящи проучването, опазването и възстановяването на биологичното разнообразие и скалните феномени; стимулира

дейности по укрепване на пътеките за достъп и намаляване на антропогенната ерозия около катерачните обекти и насърчава всички катерачи да сътрудничат на парковата охрана, да съобщават за забелязани нарушения и участват в акции според тяхната компетентност и подготовка.

Устройственият проект е изготвен от екип в състав:

Дора Маринова (изп. секретар на БФКА, office@bfka.org) – общи условия и характеристика на катерачните обекти, основни принципи и определения.

Боян П. Петров (специалист-биолог в Националния природонаучен музей - БАН, boyanpp@nmnh.bas.bg) – основни принципи, норми за поведение, катерачни обекти, оценка на състоянието и прогноза, литературни източници, план за изпълнение на устройствения проект, приложения.

Владимир Владов (vladimirvladoff@abv.bg) – основни принципи, достъп и характеристика на обектите, места за лагеруване.

Тодор Тодоров (председател на комисия “Ски-алпинизъм” към ФБАК, todor.todorov@ttp.bg) – раздел “Ски-преходи”

Проектът е приет на заседание на УС на БФКА на 14.6.2006 г. и е съгласуван от ДНПР на 19.7.2006 г.

I. ОБЩА ЧАСТ

I.1. ОСНОВНИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ

Алпинизъм – изкачване на категоризирани алпийски обекти със специални технически съоръжения.

Алпийска дейност – включва предварителната подготовка и конкретни действия на хората, свързани с пребиваване и придвижване в планината – по различни терени

Форми на алпийска дейност:

- **Изкачване на върхове** – най-старата, класическа форма на алпинизма. Насочена е към изкачване на високите върхове на планината.
- **Траверси** – преминаване през няколко върхове по свързващите ги била.
- **Изкачване на стени и ръбове** – най-разпространената форма на алпийска дейност, включително и в границите на НП “РИЛА”.
- **Ски-преходи** – редуват се изкачване и спускане със ски по необработени терени; може да се наложи прилагане на алпийски умения и техники.

I.2. ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ

Алпийските и катерачни дейности се основават на световно възприети принципи, залегнали в основоположни документи на водещите организации, администриращи алпинизма и катеренето в национален или световен мащаб. Ние вярваме, че отговорния достъп до планините и скалите е фундаментално човешко право и при спазване на всички условия и ограничения, катеренето не представлява заплаха за нито един от компонентите на планинските екосистеми. ФБАК декларира, че ще развива и подпомага дейности основани на следните принципи:

1. Катерачите се стремят да спазват всички законови ограничения и предписания по възможно най-стриктния начин, който осигурява тяхната безопасност, целостта и естественото функциониране на алпийската среда и биологичното разнообразие.
2. Катерачите поемат отговорността, че алпийските дейности могат да бъдат опасни за тях и практикуването им трябва да става при спазване на всички мерки за индивидуална и групова безопасност. Дейностите на всеки един не трябва да застрашават околните и обкръжаващата среда. При възникване на инцидент, всеки един е готов да помогне на нуждаещите се според личните си възможности и състояние.
3. Добрият стил и природосъобразния начин на катерене са по-важни от самите катерачни проекти и цели. Ние се стремим да не оставяме следи в планините.
4. Чрез диалог и конструктивно сътрудничество, катерачите са готови на компромисни решения, които задоволяват интересите и възможностите на засегнатите страни.

I.3. ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ ЗА РАЗВИТИЕТО НА АЛПИНИЗМА И ОБЕКТИТЕ ЗА КАТЕРЕНЕ В РИЛА ПЛАНИНА

Рила безспорно е люлката на българския алпинизъм. Още през двадесетте години на XX век, членовете на ЮТС в град Самоков провеждат първите планински излизания – изкачвания, преходи и траверси. Североизточната стена на вр. Мальовица, 2729 м, висока около 120 м. дълго е считана за непревземаема и нейното първо изкачване от Георги Стоименов и Константин Саваджиев през 1938 г. е определено като най-трудното до този момент в нашата страна. Първото ѝ зимно изкачване е осъществено през 1959 г. от Георги Атанасов и Сандю Бешев. Районът на х. Мальовица и находящите се около нея върхове подобаващо са оценени като най-подходящото място за развитие на алпинизма и в следващите години там регулярно започват да се провеждат различни летни и зимни алпийски прояви, създават се първо ежегодни подготвителни лагери, а по-късно и Централна планинска школа (ЦПШ), функционираща и до днес. През 50-те и 60-те години на XX век биват изкачени все повече и все по-трудни маршрути. Най-известните такива са по “Черната стена” и южната стена на вр. Двуглав, Портала, Иглата, Злия зъб, Мальовица, Ушите и другаде. Прочути за времето си със своята техническа трудност са туровете по надвесите на Дяволските игли и особено по Червената и Горната дяволски игли.

Сравнително непопулярни са обектите в други райони на планината – Мусаленския дял, вр. Ковач, около х. “Заврачица”, Белмекен и вр. Ибър. В сравнение с Мальовишките обекти, дългия подход и връщане е основната причина за слабата им популярност. Това е и причина през последните десетилетия там да не се провеждат изкачвания и организират алпиниади.

С развитие на леденото катерене в световен мащаб през последните 10 години, особено популярни станаха обектите за ледено катерене в Рила. Такива са водопадите около х. “Скакавица” и ледовете в циркуса на Седемте езера.

Съгласно съществуващата категоризация, към днешна дата в Рила има трасирани над 150 маршрута, които са съсредоточени в Северозападна (Мальовишки дял, х. “Скакавица” и циркуса на Седемте езера) и Източна Рила.

I.4. ОПИСАНИЕ НА АЛПИЙСКИТЕ ОБЕКТИ НА ТЕРИТОРИЯТА НА НАЦИОНАЛЕН ПАРК “РИЛА”

I.4.1. Северозападна Рила

I.4.1.1. Районът на хижа “Скакавица”

1. *Големият водопад.* Достъп: От хижа «Скакавица» се тръгва нагоре по долината по пътеката. След около 20 мин., от последното заравнение, се тръгва наляво по посока на водопада.
2. *Централен район.* Достъп: От хижа «Скакавица» се тръгва нагоре по долината по пътеката. След около 20 мин., от последното заравнение, се тръгва надясно по посока на натечните ледове и скали, които се виждат по склона на вр. Кабул.
3. *Висулките.* Достъп: По пътеката за Големия водопад, след първата поляна право нагоре вдясно.
4. *Малкият Скакавец.* Достъп: Северозападно от хижата, първоначално по летния път за вр. Кабул, траверсира се склона надясно.

I.4.1.2. Районът на Седемте езера

1. *Езерният лед.* Достъп: Катери се масива южно от езерото Близнака. От х. «Рилски езера» по маркираните пътеки се достига до х. «Седемте езера», след това се продължава до езерото Близнака, разположено северно от стената.
2. *Вр. Харамията – западна стена.*

I.4.1.3. Районът на х. “Мальовица”

1. *Калбурската игла.* Достъп: Намира се на източните склонове на Калбура, срещу моста на Мальовишка река /пътеката от ЦПШ до хижата/. От моста се изкачва стръмен, обрасъл в долната си част с клек улей-30 мин.
2. *Учебни скали.* Достъп: Намират се на източните склонове на Калбура – на 20мин. от УЦ «Мальовица». След табелата на НП «Рила» в началото на парка се преминава моста на Мальовишка река и след 10 мин. по склона на Калбура се достигат скалите.
3. *Куклата.* Достъп: Намира се на източните склонове на Калбура, западно от х. «Мальовица». Достига се по пътеката, тръгваща западно от хижата (Заешката пътека). От върха се слиза, като се траверсира в дясно стръмен склон, обрасъл е трева, до излизане на Заешката пътека.
4. *Черната скала.* Достъп: Намира се източно от х. «Мальовица», на отделен хребет, започващ от западните склонове на ръба Ръждавица. Изкачва се един от двата кулоара, намиращи се източно от хижата. През зимата се налага да се излезе по маркираната пътека, водеща към Страшно езеро, и от началото на хребета да се траверсират западните склонове на върха.

I.4.1.4. Районът на връх Мальовица

Връх Мальовица - Североизточната стена (Триъгълника) и Северозападната стена.

Малка Мальовица – западна стена.

Иглата на Малка Мальовица. Намира се в началото на Втора тераса.

Орлето. Достъп: Подходът за стените се осъществява от х. «Мальовица» по няколко варианта:

- през Първа тераса, Овчарския улей и Мальовишки езера;
- през Първа тераса, Втора тераса, Еленино езеро, премката между Орлето и

Мальовица, след което следва по тесен улей до подножието на стената;
- по Заешката пътека и през Мальово поле;
- през Втора тераса по пътека траверсираща северните склонове на Малка Мальовица.

Ушите. Достъп: през Първа тераса, Овчарския улей и Мальово поле.

Додов връх. Достъп: изходни пунктове: х. «Мальовица», х. «Иван Вазов», Рилски манастир. От вр. Мальовица по централната маркировка на запад се достига до върха. От тук, като се слезе по стръмен тревист склон се достига до основата на стената.

Еленин връх. Достъп: от Еленино езеро се върви в южна посока, по лятната маркировка за вр. Мальовица. След достигане на малък циркус, затварящ се от юг от северозападните склонове на Безименния връх, се върви по посока на малък превал, намиращ се вдясно от него. От тук по стръмен тревист улей се достига до основата на източната стена на върха.

Иглите в долината на Урдина река. Достъп: от Яворова поляна (между УЦ “Мальовица” и х. “Вада”) се тръгва към Урдините езера. След около ½ ч ходене вдясно се виждат 3 характерни игли.

1.4.1.5. Районът на вр. Злият зъб

1. *Злият зъб* – северна. Достъп: до южната стена се отива след като се изкачи кулоара между Орловец и Злия зъб, а до югоизточната – като се слезе на превала Злия прелез - между Злия зъб и Ловница.
2. *Вр. Орловец* – северозападна, Безименния връх и Петлите. Достъп: 1. От Втора тераса, като се изкачат неконкретизирани скално-тревни пасажи и се достигне до обширна тераса, намираща се в основата на стената; 2. От заслон Орловец по маркирана с купчини от камъни пътека, като се траверсират северните склонове на върха. *Връх*
Иглата. Достъп: По описания път за отиване до южната стена на Двуглав. Изходен пункт – заслон «Орловец».

1.4.1.6. Районът на Страшното езеро

До заслона «Страшно езеро», който е и изходен пункт за повечето катерачни обекти в този район се отива по пътека, изкачваща западните склонове на Черната скала.

1. *Вр. Ловница – северна и източна стена.* Достъп: от заслон “Орловец” се траверсира северният склон на Големия Купен, докато се достигне до най-високото от Прекорешките езера. Оттук, след като се преминат големи пространства от морени и сипеи и се изкачи стръмен улей, се достига до основата на северната стена на Ловница. До източната стена може да се отиде, като се излезе на малкия превал, намиращ се вляво от северната стена или като се навлезе в циркуса, образуващ се от източната стена на Ловница и западните склонове на Големия Купен.
2. *Среден Купен – северна и североизточна стена.* Достъп: от заслон “Страшното езеро” – покрай езерото се изкачва широка морена, докато се достигне основата на стената
3. *Малък Купен.* Достъп – по описания начин до Среден Купен.
4. *Иглата до малкия Купен.* Достъп – по описания начин до Среден Купен.
5. *Голям Купен.* Намира се източно от Средния Купен, непосредствено вляво от него. Изходен пункт заслон Страшно езеро – 40 мин.

6. *Палеца*. Достъп: намира се в долината на Първа прека река и представлява скално образуване, затварящо от север тази долина, наподобяващо палец. Изходен пункт:
1. заслон «Страшно езеро» – от заслона се слиза по пътеката до Минералното езеро. Оттук се изкачва на север лек тревен склон, като се излиза на малка премка, слиза се покрай лявата част на стената на Палеца, докато се достигне нейната основа.
 2. х. «Мальовица» - излиза се на пътеката за Страшното езеро. Достига се превала на Ръждавица и оттам се слиза до маркирана с купчини камъни пътека към долината на Първа прека река, до достигане основата на стената.
7. *Вр. Камилата*. Достъп: 1. От заслон «Орловец» - излиза се на превала между Ловница и Камилата, слиза се около 200 м по улея към долината на Преките реки и след това се траверсира в ляво до достигане основата на северната стена. 2. От хижа «Мальовица» - по пътеката за Страшно езеро се достига до Камилските езера /голямото езеро под северната стена на върха/ и оттам, след след като се изкачат леки скално-тревисти пасажи, се достига до основата на северната стена.
8. *Иглата на Камилата*
9. *Скалите в района на Камилата, които гледат към Втора тераса*
10. *Траверс*. Билото от вр. Отовица през вр. Мальовица - вр. Орловец - вр. Злият зъб, вр. Голям Купен – до вр. Попова капа.

I.4.2. Източна Рила

I.4.2.1. Районът на х. «Заврачица»

1. *вр. Ибър и Иглата на вр. Ибър*. Достигане: от х. «Заврачица» по маркирания път за х. «Белмекен», след като се премине през Чалтъците се завива наляво към превала на Ушите, намиращ се между Каменишки чал и Ибър.
2. *вр. Църнато скале*.
3. *вр. Мусли Чал*.
4. *вр. Ченгене Чал*. Достъп: от х. «Заврачица» се пресича реката и се изкачва тревистия склон до основата на стената – 20 мин.
5. *вр. Малък Манчо и Иглата на Манчо*. Достъп: От х. «Заврачица» по маркировката за х. «Грънчар» се излиза на Заврачишката седловина. Изкачва се източния тревен склон на Манчо до излизане на малък превал, намиращ се в близост до североизточната стена. Оттук като се слезе по стръмен, обсипан с лабилни камъни улеи, се достига до основата на 120 м. високата североизточна стена на върха.

I.4.2.2. Районът на х. «Грънчар»

1. *Южната стена на вр. Ковач (= Налбант)*. Достъп: от мест. Нехтеница по долината на р. Голяма Баненска до достигане на Якорудския циркус или от х. «Грънчар» по билната (зимна) пътека за х. «Рибни езера».

I.4.2.3. Районът на спортна база «Белмекен»

1. *Скалите в подножието на вр. Острец (2641 м)*. Достъп: от спортната база се тръгва по пътеката за х. «Белмекен» и след половин час ходене вляво се виждат ниски скали (до 50 м високи), които се намират по склоновете на вр. Острец. Тренировъчен обект с два къси маршрута.

I.4.2.4. Районът на вр. Мусала

Северните стени на:

1. *вр. Иречек*
2. *вр. Малка Мусала*. Достигане: от заслон “Еверест” или х. “Мусала”
3. *Траверс*. Билото между върховете Алеко – Мусала- Трионите - Иречек и Дено.

I.4.2.5. Районът на курорта Боровец

1. *Скалите на левия склон в началото на пътеката за х. “Мусала”*.

I.4.2.6. Районът на с. Мала Църква

Господинкини скали - Скалите на източния склон към билото на вр.Средонос над местността Песъко. Достъп – от с. Мала Църква, по пътя за х.“Мечит“, до излизане на билото

I.4.2.7. Районът на с. Бели Искър Скалите по долината на реката след с.Бели Искър

I.4.2.8. Районът на Кирилова поляна

Скалите по долината на Рилска река след Кирилова поляна

I.5. ОПИСАНИЕ НА МЕСТА ЗА ЛАГЕРУВАНЕ

Местата за пребиваване край обектите са сравнително малко. Все повече се предпочитат хижите пред установяването на биваци и ползването на заслони.

I.5.1. За района на Скакавица – почти без алтернатива се явява х. “Скакавица”. По-малко популярна е х. “Пионерска” и хотелите наоколо.

I.5.2. За ледовете в циркуса на Седемте езера и вр. Харамията се подхожда най-често от новата или старата хижи построени там. Зимният характер на изкачванията и близостта на хижите почти изключва възможността от бивакуване на открито. При летни изкачвания на вр. Харамията е възможно устройването на биваци на местата ползвани от Общество Бяло Братство България извън периода 20 юли - 30 август всяка година. Поради слабо популярните летни маршрути рядко палатките биха надвишили 2-3, при средна посещаемост 1-2 изкачвания месечно често толкова са дори за цялото лято, представляват обикновено съботно-неделни прояви.

I.5.3. В районът на Мальовица

Бивакуването в целия Мальовишки дял става съгласно ограниченията в Плана за управление на НП “РИЛА”.

I.5.3.1. х. “Мальовица” и УЦ “Мальовица” – най-предпочитаните места за преспиване. Използват се като изходни точки, но и като места за преспиване през цялото време на промята. В 90% от случаите това са съботно-неделни прояви и сравнително рядко траят повече.

I.5.3.2. Стар бивак на Яворова поляна – служи за изкачване на иглите в Урдината долина. Рядко се използва за повече от две, обикновено е за съботно-неделни прояви и се състои от не повече от 2-4 палатки. Поради зачестили кражби напоследък не се предпочита и се използва УЦ ”Мальовица”.

I.5.3.3. Стар бивак край долното Мальовишко езеро – използва се като изходна точка за трудни изкачвания по стените на вр. Мальовица и Ушите. Състои се от каменна маса и камъни за сядане около равно място източно от езерото. Много рядко се използва за повече от една нощувка /напр. при алпиниада/, обикновено е за съботно-неделни прояви и се състои от не повече от 2-4 палатки.

I.5.3.4. Стари биваци до х. “Мальовица” – на поляните около хижата - използват се като изходна точка за изкачвания по стените на Камилата, Куклата, Мальовица и

Ушите. Рядко се използват за повече от две нощувки /напр. при алпиниада/, обикновено е за съботно-неделни прояви и се състои от не повече от 3-4 палатки.

I.5.3.5. Стар бивак на Втора тераса – използва се като изходна точка за изкачвания по стените на Елени връх, Злия зъб, Иглата на монаха и др. по-близки обекти. Рядко се използва за повече от две нощувки, обикновено е за съботно-неделни прояви и се състои от не повече от 2-6 палатки.

I.5.3.6. Стар бивак край Бисквитеното езеро под заслон “Орловец” – използва се като изходна точка за трудни изкачвания по стените на Дяволските игли, Злия зъб, Двуглав, Иглата др. по-близки обекти. Състои се от каменна маса и камъни за сядане около равно място Рядко се използва за повече от две нощувки /напр. при алпиниада/, обикновено е за съботно-неделни прояви и се състои от не повече от 1-3 палатки.

I.5.3.7. Заслон “Орловец” – използва се като изходна точка за трудни изкачвания по стените на Дяволските игли, Злия зъб, Двуглав, Иглата др. по-близки обекти. Рядко се използва за повече от две нощувки /напр. при алпиниада/, обикновено е за съботно-неделни прояви и се ползва от 4-10 души.

I.5.3.8. Заслон “Страшно езеро” – използва се като изходна точка за изкачвания по стените на Купените, Ловница, Камилата. Рядко се използва за повече от две нощувки /напр. при алпиниада/, обикновено е за съботно-неделни прояви и се ползва от 4-10 души. През последните 10 години почти не се е ползвал като база за алпийски изкачвания и е предпочитан само от туристите.

I.5.4. За районите на х. “Грънчар” и х. “Белмекен” – епизодично ползване на хижите.

I.5.5. За района на х. “Мусала” и заслон “Леденото езеро” (Еверест) – като изходна точка за изкачвания в Мусаленския дял на Рила се използват хижата и заслона.

I.6. ОПИСАНИЕ НА ОБЕКТИТЕ ЗА СКИ-ПРЕХОДИ

I.6.1. Определение и обща информация за ски-преходите

Ски-преходите (ски-туризъм, свободен стил ски,) на територията на Национален парк „Рила” представлява придвижване (изкачване и спускане) със ски в планината по маркирани .

Преминаването по маршрута се извършва през зимния сезон, като скиорите избират добре затрупани със сняг терени. По този начин те преминават по маршрута без да допират със ските дървесна или храстова растителност. Това е от особено значение, тъй като при движението със ски се оставят следи единствено в снежната покривка. Те изчезват скоро след преминаването поради стапяне на повърхностните слоеве от сняг, навяване на нов сняг или снеговалеж. Това определя посещението на планините със ски като един от най-екологосъобразните начини. В този смисъл то уврежда в много по-малка степен околната среда от летния туризъм, при който грайферите на туристическите обувки или гумите на велосипеда са в пряк контакт с почвената или растителна покривка и могат да ги увредят. Безпокойството на диви животни е минимално поради височината на която се провеждат преходите и краткия период на присъствие.

За голямата популярност на ските като средство за посещение на планините през зимния период има и друга причина. Тя е в по-добрите възможности за движение (малко затъване дори в дълбока снежна покривка). Това е фактор, който осигурява възможност за изминаване на по-големи разстояния. По този начин посетителите на планината могат да извършат планирания преход в рамките на предвиденото време и да намалят опасността от бивакуване на открито. Това е основната причина, поради която ските са се утвърдили като основно средство за придвижване в зимната планина в

световен мащаб. Подобна е тенденцията и в България. Повечето хора, които посещават често зимната планина използват за предвижване ски. Известен е и факта, че честите посетители на планините обикновено са хора с добре развито чувство на оценка на природната среда в естествения ѝ вид и са сред най-ревностните защитници на природата.

Периодът, в който се практикуват ски-преходите в България е свързан с наличие на достатъчна по количество снежна покривка. Обикновено той стартира след началото на м. декември, като до началото на м. януари се практикуват излети по широки летни пътеки и безлесни била. Това е продиктувано от по-малката дълбочина на снежната покривка и желанието на скиорите да избегнат трудно придвижване в клекови съобщества. Повечето маршрути се посещават след началото на м. януари и съответното натрупване на по-дебела снежна покривка. Съществен момент е избора на моменти с ниска степен на лавинна опасност. По тази причина скиорите избягват периоди след снеговалежи и силни ветрове или силни затопляния през пролетния период. Това стеснява значително времето, в което скиорите навлизат в голяма част от долините на високите български планини. Повечето ски-преходи се извършват в периоди със задържане на няколко дни със стабилно време през месеците януари, февруари и март и първата половина на м. април.

Обикновено ски-преходите се извършват от малки групи, които се състоят от 5 до 10 човека. Рядко преминават групи до 15 човека. Случаите на предвижване на по-големи групи обикновено са свързани с организирани туристически посещения, образователни курсове или спортни прояви. Те подлежат на съответен режим на съгласуване с ДНПР.

При ски-преходите за придвижване нагоре обикновено се използват ръбовете и била. Това е свързано с по-малката опасност от попадане в лавини. Спускането се извършва в улеи и открити склонове в близост до маршрута на изкачване, като избора на безопасен маршрут зависи много от моментните снежни условия. Най-често за изкачване се използват утвърдените маршрути за зимен туризъм, които са трайно маркирани със стълбова зимна маркировка (подробно описание може да се намери на интернет адрес <http://btsbg.org/modules/icontent/index.php?page=28>). Освен тях съществуват няколко района, в които придвижването става и извън маркираните пътеки. Те са важни за развитието на спорта, както за високо спортно майсторство, така и за туристически преходи. Последното е от особено значение за подготовката на спортисти, подържане на висока спортна форма, осигуряване на условия за активен отдих в планинската среда и не на последно място за развитието на екотуризма, който се определя като една от най-подходящите форми за осигуряване на поминък на населението в околностите на националните и природните паркове при спазване на поставените в планове за управление поставени цели и задачи.

По-надолу е дадено кратко описание на основни маршрути, които преминават в страни от маркирани със стълбова маркировка маршрути. Поради особеностите на снежната покривка (лавинна опасност, снегонавявания, състояние на снега) най-общо маршрутите могат да варират като линия в малка степен от описаните по-долу.

I.6.1. Описание на основните маршрути за ски преходи

I.6.1.1. Район на хижа “Скакавица”

1. *х. “Скакавица” – вр. Кабул – Отовшики връх.* Зависи от снежните условия и се извършва само в периоди с ниска степен на лавинна опасност
2. *Преходи със ски по маркираните пътеки от х. “Скакавица” до х. “Рилски езера” и от х. “Скакавица” до х. “Ловна”.* Много популярен. Безопасни маршрути преминаващи по маркирани пътеки.

I.6.1.2. Район Седемте езера

1. х. “Рилски езера” – по стълбовата маркировка до езеро Бъбрека и след това по летния маршрут до езеро Сълзата. Много популярен в частта си до езеро Бъбрека. От езеро Бъбрека до езеро Сълзата се преминава само при ниска степен на лавинна опасност и ясно време.
2. х. “Рилски езера” – Отовишки връх.
3. х. “Рилски езера” – вр. Харамията –вр. Мальовица – х. “Мальовица”. Популярен маршрут. Преминава се само при ясно и тихо време.

I.6.1.3. Район на вр. Мальовица

1. УЦ “Мальовица” – било Ръждавица – вр. Камилата – вр. Ловница. Много популярен. Безопасен маршрут
2. х. “Мальовица” – Овчарски улей – Калбура – вр. Ушите – Мала Урдина река (до 2500 м.н.в. – в. Мальовица – Зелени рид – х. “Вада”. Не особено популярен. Зависи от снежните условия.
3. х. “Мальовица” – Овчарски улей – спускане по Заешки улей към х. “Мальовица”. Популярен маршрут. Извършва се само при ниска степен на лавинна опасност.
4. х. “Мальовица” – вр. Малка Мальовица – вр. Безименен – вр. Орловец – заслон “Орловец”. Много популярен. Безопасен маршрут при спускане извън лавиноопасни улеи.
5. х. “Мальовица” – Втора тераса – Еленино езеро - вр. Мальовица. Много популярен. Безопасен маршрут при спускане извън лавиноопасни улеи.
6. При ниска лавинна опасност има варианти за спускане по улеите по източния склон на вр. Мальовица. Много популярен. Безопасен маршрут при спускане извън лавиноопасни улеи.
7. х. “Мальовица” – Втора тераса – Еленино езеро - вр. Малка Мальовица – спускане към Първа тераса. Популярен маршрут. Спускането се извършва само при ниска степен на лавинна опасност.
8. УЦ “Мальовица” – Свинското езеро – вр. Голям купен – вр. Попова капа – вр. Мечит – х. “Мечит”. Не много популярен. Безопасен маршрут.

I.6.1.4. Район връх Мусала

1. Ястребец – вр. Алеко – вр. Мусала – х. “Грънчар”. Не много популярен. Зависи от снежните условия.
2. х. “Заврачица” – вр. Манчо – вр. Мусала – х. “Мусала”. Не много популярен. Зависи от снежните условия.

I.6.1.5. Район х. Рибни езера

1. х. “Рибни езера” – вр. Йосифица – вр. Водни връх – заслон Кобилино бранище – х. “Мечит”. Част от траверса Рила – Пирин. Безопасен маршрут.
2. х. “Рибни езера” – вр. Канарата – вр. Голям мечи връх – х. “Македония”. Част от траверса Рила – Пирин. Безопасен маршрут.

I.5. ОЦЕНКА НА СЪСТОЯНИЕТО И ПРОГНОЗА ЗА ВЪЗДЕЙСТВИЕТО

Голяма част от алпийските обекти в Рила планина са били активно разработвани и катерени през седемдесетте и осемдесетте години на XX век. По това време са

организирано множество масови алпиниади и лагери, проправени са пътеките до повечето обекти и са прокарани почти 90% от съществуващите маршрути. Всички стари турове са екипирани със скални, по-рядко дървени и ролплъгови клинове, голяма част от които са силно корозирали.

През последните години, популярни сред съвременните катерачи са трудните маршрути, които са екипирани с болтове. По-често посещавани са и класическите, стари маршрути, които имат лесен достъп и предлагат приятно катерене с умерена категория на трудност. В резултат, натовареността на катерачните обекти в Рила е неравномерно разпределена.

По-голяма част от едрите скалолюбиви птици (грабливи и вранови) гнездят на непосещавани скални отвеси, каквито има в изобилие в почти всички дялове на Рила. През последните 20 години в планината не са ни известни случаи за катерене по маршрут, на който е имало обитавано гнездо на грабливи птици. Емблематично обаче е изчезването на двойката скални орли (*Aquila chrysaetos*), която е гнездяла на северната стена на вр. Мальовица по времето на първите изкачвания през 30-те до 50-те години на миналия век. Разполагаме и със по-нови сведения за преминаване по маршрути, на които е имало гнезда с яйца или млади алпийски гарги (*Pyrrhocorax graculus*), които в последствие са излетели успешно. В редки случаи, в цепки разположени високо по отвесите са наблюдавани и малки прилепни колонии от двуцветни нощници (*Vespertilio murinus*), които по никакъв начин не могат да бъдат прогонени дори и при редовно катерене на даден маршрут.

Тенденцията за следващите години е затвърждаване популярността/посещаемостта на класическите маршрути и продължаването на традицията за разработване/обезопасяване на леснодостъпните скални обекти в Мальовишкия дял. Приоритети в дейността на клубовете при поддържането на туровете е по-скоро подобряване качеството на маршрутите и повишаване сигурността по време на изкачванията, отколкото правенето на нови линии. В близко бъдеще не очакваме рязък наплив на катерачи в Рила, което ще запази сегашното сезонно натоварване на определени обекти в Мальовишкия дял. Това би следвало да окаже минимално влияние върху популационните параметри на скалолюбивата фауна и флора, поради незначителното присъствие на катерачи отнесени към територията на парка.

От друга страна, катерачите понякога посещават недостъпни райони, улеи и ждрела, където браконieri необезпокоявани острелват диви животни и тяхното присъствие би осуетило незаконните им действия, особено при алармиране на парковата охрана по места. Високата натовареност в района на х. Скакавица през зимата (януари-февруари) не би следвало да се счита като заплаха за местообитанията и биологичното разнообразие. Огромната лавинна опасност и голямото количество сняг канализират достъпа в района и силно ограничават възможностите за разпръскване на потока от катерачи, които така или иначе катерят основно на големия и малкия водопади. Най-натоварените летни месеци за катерене са юли, август и септември. В зависимост от височината, този период съвпада с (или е след) края на размножителни сезон за почти всички видове диви животни. Засега липсват съобщения за наблюдавано влошаване преживяемостта и оцеляването на определени видове птици или бозайници вследствие присъствието на катерачи.

В заключение, засега няма данни, че алпийските дейности в нито един от районите на НПР през последните 20 години имат значим негативен ефект върху популациите на дивите животни и състоянието на местообитанията. Настоящият проект има за цел да гарантира запазването на досегашните параметри в развитието на алпинизма в Рила, чрез повишаване информираността, съсловната ангажираност и взаимодействието между катерачите и парковата администрация. Това несъмнено ще спомогне за по-

ефективното управление на защитената територия, поради реално прилагане на съществуващите разпоредби и осъществяване на основното си предназначение – запазване на естествените комплекси от саморегулиращи се екосистеми, присъщото им видово разнообразие, местообитания, характерни пейзажи и обекти на неживата природа, имащи световно значение за науката и културата.

II.1. НОРМИ ЗА ПОВЕДЕНИЕ НА КАТЕРАЧИТЕ ПО ВРЕМЕ НА ИЗКАЧВАНИЯ И ЛАГЕРУВАНЕ

II.1.1. Достъп и изкачвания

1. Достъпът до алпийските обекти да се извършва с минимално използване на моторни превозни средства, а в случаите когато това се налага да се използват само позволените за тази цел съществуващи трасета.
2. С цел ограничаване на антропогенната ерозия, подходът до катерачните обекти да става по маркираните пътеки и специално маркираните достъпи
3. Поддържането и прокарването на нови катерачни маршрути да става в най-безопасния за дивите животни период, с използването на съвременни, съобразени с международните традиции изисквания за безопасност, некорозионни материали и спазване на алпийските традиции и съвременен стил.
4. По време на подхода, изкачванията и лагеруване катерещите се стремят да ограничат нивото на шума предизвикан от тях.
5. Забраняват се изкачванията и пребиваването около обектите, за периода, в който администрацията или парковата охрана на НП “РИЛА” е предизвестила, че са гнездова територия на защитени видове птици и сезонни местообитания на други консервационно значими видове животни.
6. Абсолютно недопустими са всякакви опити за временно или трайно прогонване на птици или други скалолюбиви животни, чиито гнезда или леговища се намират около или по линията на маршрутите.
7. Абсолютно недопустими са всякакви опити и дейности водещи до увреждане или унищожаване на консервационно значими видове растения и техните микроместообитания.
8. С цел ограничаване на безпокойството е препоръчително споделянето на информацията за обитавани гнезда и леговища с други катерачи и парковата охрана.
9. При забелязване на нарушения, катерачите уведомяват своевременно служителите от парковата охрана и/ или администрацията на парка.

II.1.2. Лагеруване

1. Лагеруването е позволено само на определените в този устройствен проект места и периоди.
2. Изрично се забранява паленето на огън извън специално обозначените за тази цел места.
3. Забранява се окопаване на палатките, местенето на камъни, сечта на дървета, събирането на растения и животни, както и на всякакви дейности, които променят естествения облик на местообитанието.
4. Задължително е катерачите да изнасят извън границите на парка целия боклук, останал след тяхното пребиваване, а при възможност да изнасят и боклука оставен от други.

5. При липса на обозначени тоалетни трябва да се спазва адекватна дистанция от хижите, временните лагери, планинските потоци, реки и езера с цел спазване на санитарните норми, естетическите стойности и естествения облик на местообитанията.

II.2. РЕЖИМ И НОРМИ НА КАТЕРАЧНИ ОБЕКТИ В ННР

№ по ред	РАЙОН/ ОБЕКТ	Месоположение			Брой маршрути	Период за катерене	Макс. бр.хора	Макс. бр.дни
		Дял на Рила	ПУ	Зона				
	Район хижа “Скакавица”							
1	<i>Големият Скакавишки водопад</i>	СЗ	IX	ЗОЧВ	8	15 декември - 15 март	10	3
2	<i>Централен район</i>	СЗ	IX	ЗОЧВ	7	15 декември - 15 март	10	3
3	<i>Висулките</i>	СЗ	IX	ЗОЧВ	15	15 декември - 15 март	10	3
4	<i>Малкият Скакавишки водопад</i>	СЗ	IX	ЗОЧВ	4	15 декември - 15 март	6	3
	Район Седемте езера							
5	<i>Езерният лед</i>	СЗ	IX	ЗОЧВ	3	15 декември - 15 март	6	3
6	<i>Връх Харамията – западна стена.</i>	СЗ	IX	ЗОЧВ	4	целогодишно	6	3
	Район хижа “Мальовица”							
7	<i>Калбурската игла</i>	СЗ	VIII	МФЗ	1	целогодишно	4	3
8	<i>Учебни скали</i>	СЗ	VIII	ЗИТ	13	целогодишно	30	14
8	<i>Куклата</i>	СЗ	VIII	МФЗ	6	целогодишно	10	3
10	<i>Черната скала и кулоарите</i>	СЗ	VIII	МФЗ	4	целогодишно	6	3
	Район връх Мальовица							
11	<i>Връх Мальовица</i>	СЗ	VIII	ЗОЧВ	20	Целогодишно,освен в периода 1 април -30 юни	10	3
12	<i>Малка Мальовица – червената стена</i>	СЗ	VIII	ЗОЧВ	3	Целогодишно,освен в периода 1 април -30 юни	6	3
13	<i>Иглата на Малка Мальовица</i>	СЗ	VIII	ЗОЧВ	1	Целогодишно,освен в периода 1 април -30 юни	2	1
14	<i>Орлето</i>	СЗ	VIII	ЗОЧВ	1	Целогодишно,освен в периода 1 април -30 юни	2	1
15	<i>Уишите</i>	СЗ	VIII	ЗОЧВ	9	Целогодишно,освен в периода 1 април -30 юни	6	3
16	<i>Додов връх</i>	СЗ	VIII	ЗОЧВ	1	Целогодишно,освен в периода 1 април -30 юни	2	1
17	<i>Еленин връх</i>	СЗ	VIII	ЗОЧВ	9		8	3
18	<i>Иглите в долината на Урдина река</i>	СЗ	VIII	ЗОЧВ	5	1 юли - 1 декември	6	3
	Район връх Злия зъб							

№ по ред	РАЙОН/ ОБЕКТ	Месоположение			Брой маршрути	Период за катерене	Макс. бр.хора	Макс. бр.дни
		Дял на Рила	ПУ	Зона				
19	<i>Злият зъб</i>	СЗ	VIII	ЗОЧВ	11	Целогодишно,освен в периода 1 април -30 юни	10	3
20	<i>Връх Орловец</i>	СЗ	VIII	ЗОЧВ	4	Целогодишно,освен в периода 1 април -30 юни	6	3
21								
22								
23								
24								
25								
26								
	Район Страшното езеро							
27	<i>Връх Ловница</i>	СЗ	VIII	ЗОЧВ	4	Целогодишно,освен в периода 1 април -30 юни	4	2
28	<i>Среден Купен</i>	СЗ	VIII	ЗОЧВ	3	Целогодишно,освен в периода 1 април -30 юни	6	3
29	<i>Малък Купен</i>	СЗ	VIII	ЗОЧВ	3	Целогодишно,освен в периода 1 април -30 юни	6	3
30	<i>Иглата до малкия Купен</i>	СЗ	VIII	ЗОЧВ	3	Целогодишно,освен в периода 1 април -30 юни	6	3
31	<i>Голям Купен</i>	СЗ	VIII	ЗОЧВ	4	Целогодишно,освен в периода 1 април -30 юни		
32	<i>Палеца</i>	СЗ	VIII	ЗОЧВ	1	Целогодишно,освен в периода 1 април -30 юни	4	1
33	<i>Връх Камилата</i>	СЗ	VIII	ЗОЧВ	15	Целогодишно,освен в периода 1 април -30 юни	6	3
34	<i>Иглата на Камилата</i>	СЗ	VIII	ЗОЧВ	2	Целогодишно,освен в периода 1 април -30 юни	4	2
35	<i>Скалите в района на Камилата</i>	СЗ	VIII	ЗОЧВ	6	Целогодишно,освен в периода 1 април -30 юни	6	1
	<i>Траверс – Отовица-Мальовица-Орловец-Злият зъб-Голям Купен-Попова капа</i>		VIII/ IX	МФЗ/ ЗОЧВ		целогодишно	10	3
	Район хижа “Заврачица”							

№ по ред	РАЙОН/ ОБЕКТ	Месоположение			Брой маршрути	Период за катерене	Макс. бр. хора	Макс. бр. дни
		Дял на Рила	ПУ	Зона				
36	<i>Връх Ибър и Иглата на вр. Ибър</i>	И	V	ЗОЧВ	3	Целогодишно, освен в периода 1 април -30 юни	6	3
37	<i>Връх Църнато скале</i>	И	V и VI	МФЗ	1			
38	<i>Връх. Мусли Чал</i>	И	VI	МФЗ	1			
39	<i>Връх Ченгене Чал</i>	И	VI	МФЗ	1			
40	<i>Връх Малък Манчо и Иглата на Манчо</i>	И	VI	РЗ	4			
	Район хижа “Грънчар”							
41	<i>Южната стена на връх Ковач (=Налбант)</i>	И	III	ЗОЧВ	2	Целогодишно, освен в периода 1 април - 30 юни	4	2
	Район Спортна база Белмекен							
42	<i>Скалите в подножието на връх Острец (2641 м)</i>	И	III/V	МФЗ/ ЗОЧВ	2	1 май-1 ноември	6	3
	Район Костенец							
43								
	Район връх Мусала							
44	<i>Връх Иречек</i>	Ср	VI	ЗОЧВ	2	целогодишно	6	3
45	<i>Връх Малка Мусала</i>	Ср	VI	ЗОЧВ	2	целогодишно	6	3
46	<i>Траверс – Алеко-Мусала-Трионите-Иречек-Дено</i>	Ср	VI	ЗОЧВ		целогодишно	10	3
	Район курорт Боровец							
47	<i>Скалите на левия склон в началото на пътеката за х. “Мусала”</i>	Ср		Извън парка	2	целогодишно	10	3
	Район Мала Църква							
48	<i>Скалите на източния склон към билото на вр. Средонос над местността Песъко</i>			Извън парка	24	целогодишно	12	4
	Район р. Бели Искър							
49	<i>Скалите по долината на реката над с. Бели Искър</i>	Ср	VII	МФЗ	3			
	Район Кирилова поляна							
50	<i>Скалите по долината на Рилска река след Кирилова поляна</i>					април - ноември	10	3

Легенда:

ПУ – Парков участък, I = Благоевград; II = ; III = Якоруда; IV = Белово; V = Костенец; VI = Боровец; VII = Бели Искър; VIII = Говедарци; IX = Дупница

ОУ – Охранителен участък; 1, 2, 3, 4, 5, 6 – номер на охранителния участък

СЗ – Северозападна Рила

ЮЗ – Югозападна Рила

И – Източна Рила

Ср – Средна Рила

РЗ – Резерватна зона

ЗОЧВ – Зона за ограничаване на човешкото въздействие

ЗИТ – Зона за интензивен туризъм

ЗСС – Сгради и съоръжения (Инфраструктурна зона)

МФЗ – Многофункционална зона

II.3. РЕЖИМИ И НОРМИ ЗА ОБЕКТИТЕ ЗА СКИ-ПРЕХОДИ В НПР

РАЙОН/ОБЕКТ	Посещаемост	Ограничения
Район на хижа “Скакавица”		
3. <i>Х. “Скакавица” – вр. Кабул – Отовишки връх</i>	До 4 души – до 3 дни	
4. <i>Преходи със ски по маркираните пътеки от х. “Скакавица” до х. “Рилски езера” и от х. “Скакавица” до х. “Ловна”</i>	До 10 души – до 3 дни	
Район Седемте езера		
5. <i>1. Х. “Рилски езера” – по стълбовата маркировка до езеро Бъбрека и след това по летния маршрут до езеро Сълзата</i>	До 10 души – до 3 дни	

РАЙОН/ОБЕКТ	Посещаемост	Ограничения
6. 2. X. <i>“Рилски езера” – Отовишки връх</i>	До 6 души – до 3 дни	
7. 3. X. <i>“Рилски езера” – вр. Харамията –вр. Мальовица – х. “Мальовица”</i>	До 10 души – до 3 дни	
Район на вр. Мальовица		
8. УЦ <i>“Мальовица” – било Ръждавица – вр. Камилата – вр. Ловница</i>	До 10 души – до 3 дни	
9. X. <i>“Мальовица” – Овчарски улей – Калбура – вр. Ушите – Мала Урдина река(до 2500 м.н.в. – в. Мальовица – Зелени рид – х. “Вада”</i>	До 6 души – до 3 дни	
10. X. <i>“Мальовица” –Овчарски улей – спускане по Заешки улей към х. “Мальовица”</i>	До 10 души – до 3 дни	
11. X. <i>“Мальовица” – вр. Малка Мальовица – вр. Безименен – вр. Орловец – заслон “Орловец”</i>	До 10 души – до 3 дни	
12. X. <i>“Мальовица” – Втора тераса – Еленино езеро - вр. Мальовица.</i>		
13. <i>При ниска лавинна опасност има варианти за спускане по улеите по източния склон на вр. Мальовица</i>	До 10 души – до 3 дни	

РАЙОН/ОБЕКТ	Посещаемост	Ограничения
14. X. "Мальовица" – Втора тераса – Еленино езеро - вр. Малка Мальовица – спускане към Първа тераса	До 10 души – до 3 дни	
15. УЦ "Мальовица" – Свинското езеро – вр. Голям купен – вр. Попова капа – вр. Мечит – х. "Мечит"	До 6 души – до 3 дни	
Район връх Мусала		
16. Ястребец – вр. Алеко – вр. Мусала – х. "Грънчар"	До 4 души – до 3 дни	
17. X. "Заврачица" – вр. Манчо – вр. Мусала – х. "Мусала"	До 6 души – до 3 дни	Без отклонения от пътеката при преминаване през резерватната зона от вр. Манчо до вр. Мусала
Район х. Рибни езера		
18. X. "Рибни езера" – вр. Йосифица – вр. Водни връх – заслон Кобилино бранище – х. "Мечит"	До 10 души – до 3 дни	
19. X. "Рибни езера" – вр. Канарата – вр. Голям мечи връх – х. "Македония"	До 10 души – до 3 дни	

СПИСЪК НА ИЗТОЧНИЦИТЕ НА ИНФОРМАЦИЯ

Печатни

- Авторски колектив, 1979, Рила – алпийски маршрути, Българска федерация по алпинизъм, 178 с.
- ПЕТРОВ, В., Е. ДЕЯНОВ, 1986, Алпийски обекти в България, Медицина и физкултура, 177 с.
- РАДУЧЕВ, Ж., 1988, Рила – пътеводител, Медицина и физкултура, 269 с.
- ЗАКОН ЗА БИОЛОГИЧНОТО РАЗНООБРАЗИЕ (2002, с допълнения и изменения до 2005).
- ЗАКОН ЗА ЗАЩИТЕНИТЕ ТЕРИТОРИИ (1998, с допълнения и изменения до 2005).
- ТИРОЛСКА ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ДОБРИ ПРАКТИКИ В ПЛАНИНАРСКИТЕ СПОРТОВЕ (Инсбрук, 2002).
- РУКЕ К., 1997, Raptors and Climbers: Guidance for Managing Technical Climbing to Protect Raptor Nest Sites, The Access Fund, 26 pp.
- РУКЕ К., 2001, Climbing Management: A Guide to Climbing Issues and the Production of a Climbing Management Plan, The Access Fund, 96 pp.

Електронни

- Портал за алпинизъм, катерене и планини www.climbingguidebg.com
- Access Fund (USA) www.accessfund.org
- American Alpine Club www.americanalpineclub.org
- [British Mountaineering Council](http://www.thebmc.co.uk) www.thebmc.co.uk
- International Mountaineering and Climbing Federation www.uiaa.ch